

WŁODZIMIERZ BUDKA

PIECZĘCIE MIASTA BOCHNI

KRAKÓW 1938

ODBITKA Z WIADOMOŚCI NUMIZMATYCZNO-ARCHEOLOGICZNYCH
TOM XIX — ROCZNIK 1937, str. 105—114.

PIECZĘCIE MIASTA BOCHNI

WŁODZIMIERZ BUDKA

PIECZĘCIE MIASTA BOCHNI

K R A K Ó W 1 9 3 8

ODBITKA Z WIADOMOŚCI NUMIZMATYCZNO- ARCHEOLOGICZNYCH
TOM XIX — ROCZNIK 1937, str. 105—114.

WŁODZIMIERZ BUDKA

Pieczenie miasta Bochni

1. Pieczęcie radzieckie

1. Najstarsza znana dotąd pieczęć miasta Bochni przywieszona jest przy dokumencie z r. 1364. Zachowała się również przy dokumentach z lat 1373, 1378 i 1531¹⁾. Miała ona charakter uroczysty zwłaszcza w późniejszych czasach, gdyż dla dużych wymiarów używano jej tylko do dokumentów pergaminowych, dlatego też znana jest niewielka liczba

¹⁾ Kod. Mogilski, str. 66, 71, 74. — Kaczmarczyk K. i Kowalski G., Katalog archiwum opactwa Cystersów w Mogile. Kraków 1919, str. 34, 36, 39. — Archiwum aktów dawnych m. Krakowa, dok. perg. nr 499.

odcisków tej pieczęci. W każdym razie pieczęć ta była w użyciu ponad 200 lat, a więc przez okres wcale długi. W tym względzie dorównać jej mogą tylko pieczęcie miast Chełmży i Nakła; bodaj najdłużej jednak, gdyż około 300 lat była używana XIV-wieczna pieczęć miasta Radziejowa ¹⁾.

Ta pieczęć bocheńska sztychowana była przez Kielisińskiego, a z odlewów metalowych reprodukowana przez Piekosińskiego i ostatnio przez Wittyga ²⁾. Jest ona okrągła, o średnicy 51 mm; całe jej pole przecinają ukośnie pojedyncze linie, tworząc romby; pośrodku każdego rombu umieszczona jest kropka. Na takim tle umieszczone są narzędzia górnicze.

Ryc. 1.

Pośrodku młot dwustronny, trzonkiem pionowo w dół; pod jego obuchem młota z prawej strony motyka, z lewej kilof, również trzonkami w dół i ostrzami na zewnątrz. Części żelazne motyki i młota ozdobione są każda dwiema sześcioramiennymi gwiazdami; być może na żeleźcu kilofa jest również jedna taka gwiazdka. Napis otokowy majuskułą gotycką biegnie między dwoma karbowanymi wałeczkami: SIGILLVM • CIVITATIS • DE: BOCHNA.

Nasuwa się pytanie, z jakiego czasu pochodzi ta najstarsza pieczęć miasta Bochni i czy jest ona w ogóle pierwszą pieczęcią tego miasta, które otrzymało prawo wrocławskie już w 1253 r. ³⁾.

Charakterystyczne dla naszej pieczęci kratkowanie jej pola początkowo pojawia się jako wzór na tkaninach, stanowiących draperię tronu w pieczęciach majestatycznych. I tak tron biskupa — elekta kolońskiego Engelberta I na pieczęci z roku 1217 ustawiony jest na tle opony po-

¹⁾ Wittyg W., Pieczęcie miast dawnej Polski. Kraków 1905 str. 36. — Gumowski M., Pieczęcie i herby miast wielkopolskich. Poznań 1932 str. 209. — Tenże, Herby miast województwa warszawskiego (Miesięcznik Heraldyczny, 1937, XVI 162)

²⁾ Maciejowski Al., Piśmiennictwo polskie. Warszawa 1851, I 614 przypisek. — Rkps Bibl. Jag. nr 5370. — Piekosiński Fr., Pieczęcie polskie wieków średnich. Kraków 1899, str. 263 fig. 317. — Wittyg, op. cit. str. 22 fig.

³⁾ Kod. Mpolski II 87. Ten przywilej lokacyjny był w posiadaniu miasta jeszcze w r. 1765. Archiwum Państwowe w Krakowie, Castr. Sandec. 189 str. 83. — Cives bocheńscy po raz pierwszy wspomniani pod r. 1321. Kod. Mpols. II 251.

krzyży w kształcie rombu i umieszczone w nich krzyżyki¹⁾. Pieczęcie majestatyczne Henryka VII i jego żony Małgorzaty z lat 1227, 1234, i 1246, a także Konrada IV (+ 1254) mają albo zaplecek tronu w kratę z kropkami lub gwiazdami, albo takiż dywan pod nogami²⁾. Zaplecek tronu, na którym siedzi M.B. z Dzieciątkiem na ręku w pieczęci kościoła w Dobertin z roku 1249 jest również w romby z kropkami³⁾.

Kratkowanie traci już charakter na pieczęciach rycerskich jak np. z roku 1244 Jana de Patberg⁴⁾, Hildebranda de Seinsheim z r. 1258⁵⁾ z roku 1268 Sobiesława Brebimilowicza⁶⁾, z roku 1276 Stefana z Michałowa⁷⁾, czy z roku 1289 Mikołaja Grafa na Zwierzyniu⁸⁾.

Pieczęcie miejskie przyjmują wypełnianie tła pola rombami w połączeniu z kropką krzyżykiem, gwiazdką, różyczką czy lilijką nieco później. W roku 1285 ma taką dekorację pieczęć m. Brodnicy i trzy-nastowieczna pieczęć m. Opola⁹⁾. Upowszechnia się to jednak w wieku XIV¹⁰⁾.

Jeżeli chodzi o napis otokowy naszej pieczęci, to użyty w nim przyimek DE występuje na pieczęciach XIII-wiecznych, jak np. pieczęć Wschowy, Kościana i Brześcia Kujawskiego¹¹⁾; jednakże używa się tego przyimka i w wieku XIV, jak świadczą pieczęcie z tego czasu miast Bobrownik, Chełmży, Dobrzynia nad Wisłą, Obornik, Pobiedzisk, Płońsk i Radziejowa¹²⁾.

Aczkolwiek kratkowanie tła i brzmienie legendy pozwoliłyby odnieść pieczęć przynajmniej do początku XIV wieku, to jednak krój liter legendy (rozwinęta majuskuła gotycka) każe ją przesunąć raczej na czasy Kazimierza Wielkiego.

2. W przeciwieństwie do poprzedniej opisywana teraz pieczęć jest mała, bo mierzy zaledwie 27 mm średnicy. W jej otoku czytamy mi-

¹⁾ Philippi F., Siegel. Lipsk 1914, tabl. IX fig. 13.

²⁾ Posse O., Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige. Drezno 1909, I tabl. 31 fig. 2, 5; tabl. 32 fig. 1, 3, 5.

³⁾ Mecklenburgische Siegel. Zwierzyn 1867, I 8 fig. 30.

⁴⁾ Philippi, op. cit. tabl. VI fig. 9.

⁵⁾ Berchem E., Segel. Berlin 1923 str. 123 fig. 97.

⁶⁾ Piekosiński, op. cit. str. 115 fig. 128.

⁷⁾ Historia Śląska, wyd. P. A. U. Kraków 1936 III tabl. CXXI fig. 103.

⁸⁾ Meckl. Siegel str. 23 fig. 91.

⁹⁾ Vossberg F. A., Geschichte der preussischen Münzen und Siegel. Berlin 1843. — Historia Śląska, III tabl. CXXVI fig. 135.

¹⁰⁾ Smółka J., O herbie m. Przemyśla. Przemyśl 1923, str. 16.

¹¹⁾ Gumowski, Pieczęcie miast w pol. str. 131, 375. — Tenże, Herby miast w-wa warsz. str. 165.

¹²⁾ Wittig, op. cit. str. 21, 36, 55. — Gumowski, Pieczęcie miast w pol. str. 219, 250. — Tenże, Herby miast w-wa warsz. str. 151, 162.

nuskułą gotycką: Ψ sigillum Ψ & minus Ψ & civitatis [bochnensis]. Znamy ją z jednego egzemplarza z roku 1410, w którym ostatni wyraz jest wykruszony ¹⁾. Pole tej pieczęci, otoczone gładkim wałeczkiem, wypełniają

Ryc. 2.

Ryc. 3.

3. Z końca XV a raczej z początku XVI stulecia pochodzi pieczęć okrągła, średnicy 28 mm, występująca tylko w r. 1531 ²⁾. Być może miasto sprawiło tę pieczęć dlatego, że poprzednia (nr 2) zaginęła, albo też musiała być wycofana na skutek uszkodzenia, czy też zużycia. Otóż nasza pieczęć w wolnym polu zawiera też same narzędzia górnicze: młot dwustronny, umieszczony między motyką z prawej a kilofem z lewej strony. W otoku, ujętym w zewnętrzny wałeczek gładki i wewnętrzny lekko karbowany, biegnie napis minuskułą gotycką: Ψ sigillum Ψ civium. civitatis Ψ bochnensis.

4. Do pieczętowania swych aktów używały miasta również sygnetu burmistrzowskiego, zazwyczaj owalnego lub ośmiobocznego, na którym wyryte było godło miasta. Burmistrz krakowski taki sygnet miał już w 1398 roku, inny sygnet, sprawiony w r. 1590, dochował się w Krakowie do dziś dnia ³⁾. W 1555 roku miał złoty sygnet również Tarnów. W inwentarzu z roku 1555 obok dwóch innych pieczęci tarnowskich wymieniony jest na pierwszym miejscu anulus aureus in quo stemma civile sculptum (est). Sygnet ten istniał jeszcze w roku 1908 ⁴⁾. Poza tym znamy z odcisków XVI-wieczne pieczęcie sygnetowe miast: Brzeska Podgórnego (1531 r.), Bydgoszczy (1536 r.), Działoszyna (1532 r.) i Kęt (1564 r.) ⁵⁾.

Ryc. 4.

¹⁾ Kod. Mogilski str. 97. — Kaczmarczyk i Kowalski, op. cit. str. 50 nr. 154.

²⁾ Archiwum m. Krakowa, rękps *Variae civitates*, Bochnia I.

³⁾ Chmiel A., *Pieczęcie m. Krakowa*. Kraków 1909 str. 31. — Friedberg M., *Herb miasta Krakowa*. Kraków 1937 str. 21.

⁴⁾ Leniek J., *Inwentarze m. Tarnowa*. Tarnów 1908 str. 1.

⁵⁾ Wittyg, op. cit. str. 32, 35, 63, 110. — *Wiadomości Num.-Archeol.* 1934, XVI 92.

Sygnet miasta Bochni XVI-wieczny występuje w roku 1545¹⁾. Jego głowica jest ośmioboczna, długa na 19 mm a szeroka na 14 mm. W polu gładkim tarcza renesansowa z górną krawędzią pośrodku wykrojoną, a dolną — półokrągłą; nad tarczą litery: S(igillum) C(ivitatis) B(ochnae). Ta pieczęć sygnetowa jest charakterystyczna, ponieważ na niej po raz pierwszy właściwe godło miasta znajduje się w tarczy.

5. Wkrótce po pierwszej pieczęci sygnetowej zjawia się w latach 1560—1574 inna, ozdobniejsza, owalna (20: 17 mm.). W obwódce karbowanej tarcza renesansowa przechodząca już w kartusz, część górna i dolna tej tarczy wykrojone są w trójlisć. Pole pieczęci między obwódką a wykrojami bocznymi tarczy wypełnia subtelny motyw roślinny. Nad tarczą litery: S. C. B., nadto przy trzonku motyki C, przy trzonku kilofa B. Należy podkreślić, że w tej pieczęci głowa młota zmieniła kształt na bardziej wyszukany. Opisaną pieczęć reprodukowałam już Wittyg²⁾.

6. W latach 1564—1647 ukazuje się pieczęć znana również Wittygowi³⁾, której napis zdaje się świadczyć o istnieniu jeszcze w tym czasie najstarszej pieczęci miejskiej, którą opisaliśmy pod nr. 1. Pieczęć z roku 1564 jest okrągła, średnicy 28,5 mm. W otoku ujętym z zewnątrz cienkim wałeczkiem napis kapitałą renesansową † SIGILLVM MINVS CIVITATIS BOCHNENSIS. Pole pieczęci oddzielone jest od otoku grubym wieńcem z liści laurowych, przewiązanych w dwóch miejscach wstążką i leżącym między dwoma wałeczkami. W polu pieczęci dwustronny młot, ustawiony pionowo trzonkiem w dół; trzonek przechodzi przez skrzyżowanie trzoneków motyki i kilofa. Taki układ narzędzi górniczych w herbie Bochni spotykamy po raz pierwszy, na pieczęci sądu sześciu miast⁴⁾. Pieczęć tego sądu, według badań Chmiela, powstała między rokiem 1540 a 1541, nie później jednak jak przed r. 1548. Niewątpliwie te pieczęcie są ze sobą związane, brak ściślejszych danych chronologicznych nie pozwala na ustalenie pierwszeństwa jednej z nich. Należy jednak przypuścić, że raczej rytownik pieczęci sądowej zmienił układ narzędzi w herbie m. Bochni, aby go odróżnić od podobnego herbu m. Wieliczki.

7. Pieczęć okrągła średnicy 26 mm., XVI-wieczna, której używało miasto w latach 1584—1642, zawiera w swym polu tarczę renesansową

Ryc. 5.

Ryc. 6.

¹⁾ Bibl. P. A. U rkps 458

²⁾ Wittyg, op. cit. str. 22 fig. 4.

³⁾ Wittyg, op. cit. str. 22 fig. 5. — Biblioteka Jagiellońska, rkps 150 k. 32

⁴⁾ Wiadomości Num.-Archeol. III 342—45 fig. 1.

o wykrojach zbliżonych do kartusza. W tarczy ustawione pionowo trzonkami w dół: młot dwustronny kształtu jak na pieczęci nr 5, między motyką a kilofem. Napis otokowy: SIGIL · CONSV · BOCHNE ·

Ryc. 7.

Ryc. 8.

Ryc. 9.

biegnie w pierścieniu, ujętym z zewnątrz i od wewnątrz gładkimi wałeczkami¹⁾. Tu zjawia się po raz pierwszy tarcza na właściwej pieczęci miasta, występująca dotąd tylko na jego pieczęciach sygnetowych. Poza tym jest to pierwsza pieczęć rady miejskiej, w której napisie otokowym doczytujemy się wyrazu „consulum“. Pieczęcie z tym wyrazem występują w Polsce na ogół nie wcześniej jak w połowie wieku XVI²⁾.

8. Pieczęć okrągła średnicy 26 mm, raczej z drugiej połowy XVI w. aniżeli późniejsza, występuje w latach 1676 do 1689³⁾. W polu pieczęci ujętym podwójnym wałeczkiem, tarcza renesansowa; w niej, o ile dojrzeć można, młot między motyką a kilofem. Napis otokowy, od zewnątrz zamknięty gładkim dość grubym wałeczkiem, brzmi: ○ SIGILL · OFICY · CONSVLAR: BOCH:. Pieczęć nasza była zapewne wzorowana na pieczęci nr 7. Innej pieczęci XVI-wiecznej polskiego miasta, któraby w otoku miała słowa „officii consularis“ jak bocheńska, nie udało mi się odszukać.

9. Pierwsza to pieczęć bocheńska owalna (39 : 33,5 mm) raczej jeszcze z drugiej połowy XVII stulecia pochodząca, która występuje w r. 1709—1710⁴⁾. W jej polu tarcza, być może z góry nakryta koroną, a od dołu i po bokach

¹⁾ Tę pieczęć reprodukoval Witt y g, op. cit. str. 22 fig. 3. W r. 1584 występuje ona na akcie, znajdującym się w protokołach akt radzieckich lwowskich t. 141 str. 729—30. Patrz: B a d e c k i K., Katalog akt dawnych z Lwowa III 37.

²⁾ Por. pieczęcie miast Czudca (1551 r.), Kańczugi (1554 r.), Dukli, Oświęcima, Kazimierza pod Krakowem, Kazimierza Dolnego, Chęcia, Gostynina i Rogoźna. Witt y g, op. cit. str. 48, 105, 61, 108, 109, 37. G u m o w s k i, Pieczęcie miast wpolskich str. 86, 288. — Wiad. Num.-Archeol. 1935 XVI, 90. — Wyjątek stanowi pieczęć m. Rawy Mazowieckiej (1477 r.) z napisem: S. CONSVLVM DE RAVA. Gumowski, Herby miast w-wa warsz. str. 163.

³⁾ Archiwum m. Krakowa, rkps Variar civitates, Bochnia I 1026, 1680.

⁴⁾ Archiwum Państwowe w Krakowie, Castr. Sandec. 344 akt 27, Varia, 23 str. 423.

ujęta w dwie gałęzie palmy; napis otokowy: SIGILLVM OFFI[CI] CON-
SULAR BOCH.... Nawiasem dodam, że nasza pieczęć przypomina pie-
częć m. Andrzejowa pod Gnieznem, wyciśniętą na dokumencie z r. 1778.¹⁾

10. W latach 1711 do 1729 występuje inna pieczęć, większa od poprzedniej, okrągła (śr. 47,5 mm)²⁾. W polu tej pieczęci tarcza, dość zbliżona do prostokątnej, dołem półokrągła, ujęta od dołu w dwie skrzyżowane gałęzie palmy. Na tarczy spoczywa zamknięta korona. W tarczy wielki młot, na jego trzonku skrzyżowane dwa narzędzia górnicze, których z powodu słabego odcisku pieczęci określić nie można. Może to być albo motyka i kilof, albo też dwa kilofy. Pole pieczęci okała gładki wałek. Od zewnątrz pieczęć zamknięta jest wałkiem karbowanym, bodaj liściastym. Napis otokowy: ✧ SIGILLVM ✧ OFFICII ✧ CONSVL [... CIVITATIS] • S • R • M • BOCHNE.

Ryc. 10.

11. Pieczęć okrągła, średnicy 27 mm, występuje w latach 1749—1751 i czyni wrażenie pomniejszenia pieczęci poprzedniej³⁾. Napis otokowy, o ile można go odczytać brzmi: IVDNVM CONS[VL ... CI]VITATI BOCHE 179 i biegnie między dwoma gładkimi wałeczkami. W polu pieczęci tarcza ujęta od dołu i z boków przez dwie skrzyżowane palmy; na górnym brzegu tarczy spoczywa korona. W tarczy widoczny dobrze młot dwustronny i krzyżujące się trzonkami na jego stylisku dwa kilofy. A zatem na tej pieczęci, czy to z woli magistratu czy — jak przypuszczam — raczej z zamiłowania rytownika (zresztą lichego) do symetrii, w godle Bochni figurująca motyka została zastąpiona przez kilof.

Ryc. 11.

12. Duża pieczęć okrągła (śr. 35 mm) zachowana w wyraźnych odciskach na aktach⁴⁾ z lat 1753—1768 przedstawia tarczę owalną z her-

¹⁾ Wittyg, op. cit. str. 9, 98.

²⁾ Archiwum Państwowe w Krakowie, Castr. Sandec. 346 str. 434. — Archiwum m. Krakowa, rkps *Variae civitates*, Bochnia I.

³⁾ Biblioteka P. A. U. rkps. 438 i Archiwum m. Krakowa, *Variae civitates*, Bochnia I.

⁴⁾ Archiwum m. Krak., rkps *Variae civitates*, Bochnia I.

bem miasta, ujętą w obramienie kartuszone, po bokach z uszami i zawińciami o charakterze wolutowym. Herb miasta przedstawia młot dwuramienny, ustawiony pionowo trzonkiem w dół, i krzyżujące się na nim

Ryc. 12.

Ryc. 13.

Ryc. 14.

dwa kilofy, ostrzami skierowane na zewnątrz. Korona nad ratuszem umieszczona wchodzi w otok obrzeżony gładkimi wałeczkami w otoku napis: SIGILLUM CIVITATIS SACRÆ REGIÆ MAIESTATIS BOCHNÆ¹⁾.

13. Ostatnia wreszcie pieczęć używana przez urząd radziecki w latach 1770-1780, a więc przeważnie w latach zaboru austriackiego, jest owalna 44:38,5 mm), zamknięta wałeczkami karbowanym; w polu pieczęci herb miasta, jak wyżej opisany, ujęty w zespół ornamentów rokokowych, zestawionych symetrycznie w obramienie przypominające kartusz. Również w polu pieczęci jest napis z dwoma błędami: SIGILLUM : CIVITATIS : SACRÆ : REGIÆ : MAIESTTIS : BOCHNE²⁾.

2. Pieczęcie ławnicze.

14. Najstarsza znana dziś pieczęć ławnicza bocheńska jest okrągła, niewielka (średn. 28,5 mm). Pole pieczęci ujęte lekko karbowaną obwódką mieści w sobie trójkątną tarczę o ostrych brzegach. Pośrodku tarczy umieszczony jest pionowo trzonkiem w dół dwustronny młot. Pod głowę młota symetrycznie dwa kliny skierowane ostrzem w dół. Delikatny ornament roślinny wypełnia pole między brzegami tarczy a obwódką. W zewnętrznym pierścieniu pieczęci biegnie napis majuskułą gotycką. ✦ S' ✦ SCABINORVM ✦ DE ✦ BOCHNA ✦. Ta pieczęć, reprodukowana już

¹⁾ Zaznaczenie w napisie otokowym królewskości miasta pełnymi wyrazami, czy też ich początkowymi literami (S. R. M., rzadziej S. M. R.) pojawia się bodaj po raz pierwszy na XVII-wiecznej pieczęci m. Mławy, używanej już w r. 1641, następnie na pieczęci m. Ciechanowa (1716 r.). Por. G u m o w s k i, Herby miast w-wa warsz. str. 118, 7.

²⁾ Archiwum m. Krak., rkps *Variae civitates, Bochnia I.*

przez Piekosińskiego i Wittyga, występuje w latach 1365—1417 i przypuszczalnie wykonał ją biegły złotnik 20—30 lat przedtem. Zapewne dotrwała do pierwszych lat XVI stulecia ¹⁾.

15. Druga z kolei pieczęć ławnicza sporządzona została w XVI wieku, aczkolwiek jej odcisk spotyka się w roku 1759. Jest to pieczęć okrągła, średnicy 29 mm, a więc niewiele co większa od poprzedniej; otok ujęty w dwa dość grube gładkie wałeczki, w nim napis kapitałą renesansową: S SCABINORVM BOCHNENSIS; dalej miejsce na trzy — cztery litery, zatarte, może wypełnione ornamentem. W gładkim polu pieczęci tarcza renesansowa, dołem okrągła; w niej godło takie same jak na pieczęci poprzedniej, t. zn. dwustronny młot między dwoma klinami ²⁾. Być może, ta pieczęć dotrwała do dnia 7 czerwca 1772, kiedy to Austria wzięła w swe ręce zarząd miasta ³⁾.

Ryc. 15.

3. Pieczęcie podwójcie (landwójtowskie).

16. Pieczęcie podwójcie w ogóle spotykają się rzadko, a te, które obecnie są znane, pochodzą z XVII stulecia ⁴⁾. Dużo od nich starsza jest pieczęć landwójta bocheńskiego z pierwszej połowy w. XVI, która pojawia się w latach 1545—1548 ⁵⁾.

Jest okrągła, mała (23,5 mm średnicy); w jej polu na tarczy renesansowej godło takie same, jak na pieczęciach ławniczych: między dwoma klinami młot. W otoku ujętym w dwa gładkie wałeczki, z których zewnętrzny jest grubszy, biegnie napis kapitałą renesansową: ° S ° VICE-ADVOCATI ° BOCHNENSIS MI. Ostatni wyraz niedokończony z braku w otoku miejsca to na pewno MINVS.

Ryc. 16.

17. Druga pieczęć landwójta, nieco większa od poprzedniej (śr. 25,5 mm), również okrągła wykonana została w XVII wieku. Odciskano ją na aktach w latach 1641—1770 ⁶⁾. W polu pieczęci, okolonym obwódką

¹⁾ Kodeks Mogilski, str. 66, 71, 97, 99. — Kaczmarczyk i Kowalski, op. cit. str. 34, 36, 50, 52. — Piekosiński, op. cit. str. 252 fig. 302. — Wittyg, op. cit. str. 22 fig. 2.

²⁾ Archiwum m. Krakowa, rkps. *Variae civitates*, Bochnia I.

³⁾ Fischer St., *Matka Boska Bocheńska*. Bochnia 1934, str. 116.

⁴⁾ Pieczęć podwójciego w Przedczu z r. 1677, pieczęć podwójciego w Ciechanowie z r. 1678. Por. Gumowski, *Herby miast w-wa warsz.* str. 153, 6. — Wittyg, op. cit. str. 42.

⁵⁾ Biblioteka P. A. U. rkps 438.

⁶⁾ Archiwum m. Krakowa, rkps *Variae civitates*, Bochnia I.

karbowaną, może nawet perełkową, tarcza prostokątna, u dołu półokrągła, otoczona ornamentem naśladowującym obramienie kartuszone; w tarczy młot międzydwoma klinami. Napis otokowy od zewnątrz okolony gładkim wałeczkiem brzmi: ★ SIGILLVM ★ [MINVS VIC]EAD[VOCAT]I ★ BOCHNEN.

Ryc. 17.

4. Herb miasta.

W pieczęciach odróżniamy dwa elementy: obraz napieczętny i napis. Obraz napieczętny z biegiem czasu przekształca się w herb. Taki stan rzeczy dostrzega się i na pieczęciach bocheńskich, mianowicie na pieczęci nr 4 w pierwszej połowie XVI stulecia. Wtedy po raz pierwszy symbol miasta, narzędzia pracy górnika, znalazły się w tarczy. Herb Bochni aż do wieku XVII wyglądał następująco: W tarczy między motyką z prawej a kilofem z lewej strony dwustronny młot, wszystkie narzędzia trzonkami pionowo w dół, zaś motyka i kilof ostrzami na zewnątrz. Jednak pod wpływem pieczęci sądu komisarskiego sześciu miast następuje, jeśli nie w końcu XVII, to na samym początku XVIII stulecia, pewna zmiana w herbie. Młot po dawnemu zajmuje w tarczy miejsce środkowe, jednakże motyka i kilof już nie stoją pionowo, lecz się krzyżują na trzonku młota. Później następuje jeszcze dalsza zmiana herbu. Oto w latach 40-tych XVIII stulecia z herbu znika motyka i na jej miejsce pojawia się kilof, tak że w chwili odpadnięcia Bochni od Polski (1772) herb tego miasta przedstawiał młot dwustronny, ustawiony pionowo trzonkiem w dół między dwoma skrzyżowanymi kilofami. Ówczesnych barw tego herbu nie znamy. Sam herb Bochni pod rządami Austrii uległ dalszej ewolucji, którą na tym miejscu nie będę się zajmował.

W roku 1605 Jan Achacy Kmita, pisarz żupy bocheńskiej, takim wierszem uczcił herb Bochni¹⁾:

In insigne antiquum civitatis Bochnensis a Boleslao Pudico datum.
Bochnenses reperit thesaurus qui fuit olim
Rex, insigne dedit Bochnia salsa tibi
Suffes a privato ut dignoscatur et inde
Talia ceu cernis signa laboris habes:
Malleus nam mole est quo bancos excutit ausus,
Sunt cunei et ferrum sal quibus eruitur,
Et si deficeret nimio sal interim abusu
Denotat, ut fodiat sarculus hocce solum.
Paupertatis onus cives vitare laborent,
Segnities multis namque molesta fuit.

¹⁾ C m i t h a Joannes Achacius, Simbola officialium... zuppae Bochnensis... Cracoviae 1605. K. A₃.

